

Työttömien terveystarkastukset – mitä voisimme tehdä paremmin?

Työttömien terveystarkastus on lakisääteinen ja siihen kaikilla työttömillä on oikeus. Tarkastukset ovat hyvin eri tavoin järjestetty eri kunnissa ja esimerkiksi niistä tiedottamisessa on suuriakin eroja kuntien välillä. Tarkastuksia tekevät terveydenhoitajat kokevat tarvitsevansa työhönsä lisää tukea, työvälineitä ja kokemusten jakamista muiden tarkastuksia tekevien kanssa.

Kunnan tehtävänä on järjestää työttömien terveystarkastukset. Sosiaali- ja terveysministeriön ohjeistuksen mukaan kuntien terveystarkastusten on tuettava työttömän työ- ja toimintakykyä, ehkäistävä sairauksia sekä edistettävä mielenterveyttä ja elämänhallintaa. Tarvittaessa henkilöt on ohjattava hoitoon tai lääkinnälliseen, ammatilliseen tai sosiaaliseen kuntoutukseen tai työkyvyn selvittelyyn. Sairauksien ehkäisy ja toisaalta työ- ja toimintakyvyn tukeminen edellyttävät vahvaa ohjausosaamista terveydenhoitajalta.

VAIKUTTAVA OHJAUS TERVEYSTARKASTUKSESSA | Tärkeä osa terveystarkastusta on asiakkaan kohtaaminen ja ohjaus. Jotta ihminen onnistuisi tekemään terveytensä kannalta hyviä muutoksia, hänen täytyy kokea olevansa muutokseen valmis ja tarvitsevansa sitä. Vasta silloin asiakas on valmis vastaanottamaan tietoa muutoksen tueksi.

Tiedon asiakas hyväksyy parhaiten, kun hän kokee olevansa kunnioitettu ja hänen elämäntilanteensa saa ymmärrystä. Ihmisellä voi myös olla jo valmiina halua tehdä muutoksia terveyskäyttäytymiseen, mutta voimavarat tai pystyvyys on syystä tai toisesta alhainen. Näissä tilanteissa ohjauksen tärkein sisältö ei liity tietoon, vaan

ohjaukseen, jolla lisätään asiakkaan pystyvyyden tunnetta. Mikäli asiakkaalla ei ole tunnetta, että hän pystyy hyviäkään suunnitelmia toteuttamaan, on suunnitelmiin asti turha edetä, vaan pitäytyä keinoissa, joilla saa asiakkaan uskomaan kykyihinsä.

Terveystarkastukseen sisältyvän ohjauksen tärkeimmät elementit ovatkin löytää, tunnistaa ja tehdä näkyväksi asiakkaan tiedot, taidot ja kokemukset. Tämä edellyttää terveydenhoitajan riittävää osaamista ja koulutusta, mutta myös työvälineitä ja materiaalia, joka tukee voimavaroja lisäävää ohjausta.

TARKASTUKSET EIVÄT TOTEUDU | Laki terveystarkastusten järjestämisestä astui voimaan jo vuonna 2011. Työttömien Keskusjärjestön ja Ehkäisevä päihdetyö EHYT ry:n yhteisen Terveydeksi-hankkeen (2016–2019) havainnot kuitenkin kertovat, että terveystarkastukset tunnetaan huonosti sekä kunnissa että työttömien parissa.

Jalkautuvaa sosiaali- ja terveystarkastusluohjausta tekevän hankkeen tapaamasta lähes kuudesta sadasta työttömästä vain kourallinen oli kuullut oikeudestaan maksuttomaan terveystarkastukseen. Kunnissa siitä tiedotetaan eri tavoin ja verkkosivuilta löytyy usein niukasti tietoa. Terveystarkastuksen ajanvarauskin saattaa olla tietämätön asiasta tai siitä, kuka ja mikä taho terveystarkastuksia tekee.

Tarkastukseen pääsy on vaikeaa tiedon puutteen ja kirjaviiden käytäntöjen vuoksi. Toisaalla tarkastukseen pääsee suoraan varaamalla ajan itse, kun taas muualla tarvitaan lähete esimerkiksi Työvoiman palvelukeskuksesta (TYP) tai sosiaalitoimista. Moni työtön kokee tämän portinvartijuutena tai holhoamisena. Terveydenhoitajien mukaan lähetekäytäntö on kuitenkin hyvä, sillä silloin asiakasta saadaan ”koppi” paremmin. Työ- ja toimintakyvyn arvioinnin koordinoivastuu on lain mukaan TE-palveluilla, joten tarkastuksiin ohjaaminen riippuu usein paikallisen TE-asiantuntijan aktiivisuudesta.

Tarkastuksia todennäköisesti tehdään enemmän kuin mitä tilastot kertovat, sillä kirjaamisenkin käytännöt vaihtelevat. Silti luvut ovat vielä pieniä: AvoHilmon mukaan vain alle 4 % kaikista työttömistä kävi terveystarkastuksissa vuonna 2018. THL on julkaissut Tiedä ja toimi -kortin terveystarkastuksista, jotta tieto kirjaamisen tärkeydestä leviäisi.

TYÖTTÖMIEN JA TERVEYDENHOITAJIEN KOKEMUKSIA | Terveystarkastuksesta tiedon saatuaan ja tarkastuksessa käytyään on moni työtön ollut tyytyväinen, sillä edellisestä käynnistä saattaa olla vuosia. Jotkut jättävät menemättä, koska omasta terveydestä huolehtimista ei pidetä tärkeänä.

Toiset taas ovat epäluuloisia ja pelkäävät saavansa huonoa kohtelua tai tuomitsemista huonoista elintavoistaan. Myös rahan puute jarruttaa tarkastukseen hakeutumista, sillä tarkastus voi tuoda esiin tarpeen jatko- tai lääkehoitoon, jotka taas ovat maksullisia. Maksuja voitaisiin alentaa tai jättää kokonaan perimättä asiakasmaksulain (§ 11) nojalla, mutta sen tuntemus ja soveltaminen on kunnissa hyvin kirjavaa.

Terveydeksi-hanke on koennut myös terveydenhoitajien kokemuksia käynnillään sekä vuonna 2018 tekemänsä selvityksen avulla. Tarkastusten tekeminen on vaativaa, sillä varsinkin pitkäaikais-työttömällä ongelmat ovat usein pitkityneitä sekä taloudellisiin ja sosiaalisiin ongelmiin kietoutuneita. Diagnosoimaton ja hoitamaton verenpainetauti, diabetes tai tules-vaiva on hyvin tavallinen. Ihminen saattaa olla tottunut vaivoihinsa ja oireisiinsa vuosien mittaan, eikä apua ymmärretä tai osata hakea. Myös yksinäisyys, näköalattomuus ja mielialan lasku on yleistä, eikä omasta terveydestä huolehtiminen tunnu tärkeältä.

Terveydenhoitajat tarvitsevat osaamista ja tietoa työttömyyteen liittyvistä ongelmista sekä etuuksista. Eräs terveydenhoitaja kertoi hankkeelle, että työn vaativuus on yllättänyt: ”Pitäisi tietää palveluverkosta ja kuntoutuksista yms. paljon. Sosiaalityön konsultointi on hidasta ja vaivalloista, ja asioiden selvittelyyn menee paljon aikaa. Tilanteessa on hyvin yksin, kun keneltäkään ei voi helposti kysyä neuvoa ja jono on pitkä”. Työnohjausta kaipaa moni.

HYVÄT KÄYTÄNTEET KIERTOON | Työn kuormittavuuteen voisi löytyä helpotusta esimerkiksi Siun soten mallista. Pohjois-Karjalassa tarkastusten teko on jaettu vastualueittain yhdeksälle terveydenhoitajalle, jotka tekevät niitä pääosin kokoaikaisesti. He kokoontuvat säännöllisesti, ja yhteistyö ja vertaistuki toimii, iloitsee Lieksa-Nurmes-Valtimo-Juuka-alueen terveydenhoitaja **Heli Puumalainen**.

– Kollegoilta saatu vertaistuki on kullanarvoista, koska työ on hyvin itsenäistä. Ajatusten ja kokemusten vaihto on ensiarvoisen tärkeää, ja tapaamiset on koettu tarpeelliseksi työnohjauksellisestikin. Lisäksi Joensuun Työ- ja toimintakyvyn osaamiskeskus tarjoaa hoitajille tukea, perehdytystä ja koulutusta.

Hankekäynnillä tarjotaan halukkaille verenpaineen mittausta.

Terveydenhoitajat tarvitsevat osaamista ja tietoa työttömyyteen liittyvistä ongelmista sekä etuuksista.

Jalkautumista, nimettyjä terveydenhoitajia, moniammatillisia tiimejä ja muita toimivia käytäntöjä on onneksi muitakin. Esimerkiksi Porissa terveydenhoitajien tueksi on jokaiselle alueelle nimetty sosiaalityöntekijä-lääkäri-työpari, joka tekee työ- ja toimintakyvyn arviointeja ja eläkeselvittelyjä. Tampereella työttömien terveystarkastukset on keskitetty yhteen paikkaan ja niistä tiedotetaan selkeästi kaupungin verkkosivuilla. Terveystarkastukseen ovat oikeutettuja myös toistuvasti lyhytaikaisissa työsuhteissa olevat. Tarkastukseen sisältyy maksuton jatkokäynti lääkärille tai suuhygienistille.

Työttömien keskusjärjestö ja Sydänliitto haluavat lisätä työttömien terveystarkastuksen tunnettuutta, tukea terveydenhoitajia terveystarkastusten toteuttamisessa sekä kehittää tarkastuksiin soveltuvaa materiaalia. Tämä kehittäminen tapahtuu yhdessä terveystarkastuksia tekevien terveydenhoitajien kanssa sekä muutaman yhteistyöjärjestön kanssa vuoden 2020 aikana. Voisiko meillä jatkossa olla myös oma verkosto työttömien terveystarkastuksia tekeville terveydenhoitajille, jotta

hyvät käytännöt saadaan nopeasti kiertoon ja käyttöön ja kokemus yksin työn tekemistä vähenisi?

Lähdeluettelon voi pyytää toimituksesta.

Terveydeksi-hanke loppusuoralla

Terveydeksi-hanke on Työttömien keskusjärjestö ry:n kolmivuotinen (2016–2019) hanke, jota ovat rahoittaneet Euroopan sosiaalirahasto sekä STEA. Hankkeen tavoitteena on ollut edistää työttömien terveydentilaa, hyvinvointia sekä työ- ja toimintakykyä. Hanke on toteutettu yhdessä Ehkäisevä päihdetyö EHYT ry:n kanssa. Lisätietoja hankkeesta on osoitteessa tyottomat.fi/hankkeet/terveydeksi-hanke.